

УДК 342.51

А.Й. ПРИСЯЖНЮК, канд. юрид. наук,
Київська облдержадміністрація

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: зміст, структура, адміністративно-правовий механізм, економічна безпека держави

Подальший розвиток нашої країни та входження її як рівноправного члена до загальноновизнаних геополітичних об'єднань (ООН, Європейського Союзу, СНД, ГУУАМ), безумовно, передбачає необхідність забезпечення її суверенітету та незалежності, адже саме їх наявність характеризує державу як самодостатнього та самостійного суб'єкта внутрішніх та зовнішніх відносин. Однією з основних складових національної безпеки, поряд із політичною, інформаційною, військовою, яка забезпечує суверенітет та незалежність держави, є економічна безпека як гарантія незалежності країни, умова стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства. До речі, висновок щодо того, що економічна безпека однаково важлива для особи, суспільства, держави підтверджується положеннями ст.17 Конституції України, в якій забезпечення економічної безпеки України визнано найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу.

В контексті досягнення цієї мети, під якою слід розуміти належний та стабільний стан забезпечення економічної безпеки, слід вказати, що такий стан не досягається сам по собі, не є результатом випадкового збігу обставин або привабливої економічної ситуації на ринках. Він є результатом кропіткої та цілеспрямованої діяльності як суспільства, так і держави, зусилля яких завдяки правовому опосередкуванню, що обумовлено дією принципу верховенства права (ст.8 Конституції

України), поєднуються в єдине та цілісне явище – відповідний правовий механізм забезпечення економічної безпеки. Відмітимо, що розробка окремих питань, пов'язаних із ним, сприяють комплексній реалізації положень Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», що не тільки забезпечує економічну безпеку держави, а також є чинником подальшого розвитку країни та Українського народу як повноправного члена світової спільноти.

Відносно правового опосередкування, завдяки якому виникає та функціонує відповідний механізм забезпечення економічної безпеки, то відмітимо, що сьогодні серед багатьох галузей права адміністративне право відіграє важливу роль, оскільки сприяє впровадженню цілої низки суспільних відносин та встановленню правових засобів в різних сферах державного управління, визначає порядок реалізації окремих функцій держави, у тому числі і в сфері забезпечення економічної безпеки. Саме тому окремого дослідження заслуговує питання адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави, де з'ясування його змісту та структури є основою його подальшого вдосконалення.

Як свідчить аналіз наукової літератури, питанням адміністративно-правового механізму забезпечення функцій держави в науці адміністративного права було присвячено чимало праць вчених, зокрема, їх досліджували В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гарашук, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, А.Т. Комзюк, О.В. Негодченко, В.Я. Малиновський, О.Ю. Смоленський, А.Ф. Мельник, В.В. Цветков, В.К. Шкарупа та ряд інших вчених. Але узагальнення та аналіз останніх наукових досліджень у цій сфері, зокрема, питання забезпечення економічної безпеки (Г.С. Коршунова, В.Р. Котковський, Л.О. Кошембар, О.В. Половин, О.С. Саенко, К.Т. Томашкова, Н.М. Ткачова, А.В. Халецький та ряд інших), свідчить, про те, що це питання переважно опрацьовувалося в загальному плані, де аспектам функціонування

нього механізму з точки зору системно-структурних зв'язків між його складовими, не завжди приділялася достатня увага. Однак, як показує аналіз потреб правотворчої та правозастосовної практики, існує гостра потреба в розробці теоретичних положень та практичних пропозицій щодо структури (елементів) адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави, що відповідно і є метою цієї статті. Для її досягнення будуть вирішені завдання по визначенню поняття цього механізму та його ознак, встановлення його структури, а також особливостей їх опосередкування нормами адміністративного права.

Насамперед варто відзначити, що є всі підстави розглядати поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави» як видовий прояв загальних понять «механізм держави» та «механізм державного управління», адже економічна безпека є частиною поняття безпека держави, а тому нерозривно з нею пов'язана. Таким чином, можна вказати на те, що забезпечення економічної безпеки та механізм її забезпечення є наслідком існування та функціонування держави, зокрема, проявом окремої її функції (економічної). Так, у науковій літературі вказується, що сама держава представляє собою соціально-політичний регулятивний механізм функціонування та розвитку соціуму, що володіє засобами примусу, контролю, де його основою є державні органи, які у своїй сукупності й утворюють механізм держави [1, с.12,18, 20]. І як підтверджує проведений аналіз фахової літератури, держава та її невід'ємний атрибут – державна влада, які за своїм характером пов'язані з державним управлінням, знаходяться в основі виникнення та функціонування відповідного механізму, завдяки якому вони і реалізуються [2, с.15, 25; 1, с.12: 3, с.6].

Тому, на нашу думку, механізм забезпечення економічної безпеки буде, по-перше, виступати частиною загальнодержавного механізму забезпечення національної безпеки, по-друге, ним обумовлений та залежати від

нього, у тому числі й в частині визначення структурних елементів, що в своїй основі має зв'язок загального та особливого. Наприклад, Н.М. Ткачова на підставі дослідження змістовного наповнення поняття «механізм державного управління», відмічає, що до складу комплексного механізму управління можуть входити економічний, мотиваційний, організаційний, політичний та правовий механізми і окремо наголошує, що забезпечення економічної безпеки держави безпосередньо здійснюється за допомогою механізмів її реалізації [4, с.14, 28]. Відмічений зв'язок загального та особливого проявиться і в тому, що досліджуване нами явище буде нерозривно пов'язане з реалізацією державою її функцій (зокрема економічної функції), діяльністю органів державної влади (по виконанню завдання із забезпечення економічної безпеки нашої країни), а також функціонуванням механізму державного управління економікою (в частині такого його видового прояву, яким є адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави). Тобто, в основі цього механізму знаходиться держава в особі її органів та здійснювана ними діяльність по впливу на відповідний об'єкт (наприклад, економіку) з метою приведення його у бажаний стан.

Так, з цього приводу відмічається, що механізмом державного управління системою економічної безпеки особистості є вплив одного суб'єкта управління (держави) на інші (суспільство, особистість) [5, с.18], а державне регулювання економічної безпеки характеризується як специфічний вид державного управління, який охоплює соціально-економічну, політичну та інші сфери суспільного життя [6, с.15]. З такою думкою погоджуємося, зі свого боку додаючи, що цей вплив, управління та прийняття управлінських рішень здійснює не власне держава, а її уповноважені органи. Так, у науковій літературі відзначається, що держава в особі її органів влади здійснює економічну й соціальну політику з метою забезпечення інтересів усіх верств населення, стимулює ринкову еконо-

міку [3, с.299–300]. Саме вони є суб'єктами реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави.

Відповідно, цілком обґрунтованим буде висновок, що явища, походження яких пов'язані з державою та які відіграють роль засобів здійснення управління певними сферами державного або суспільного життя, реалізуються через правові механізми за допомогою дій органів влади. В цьому контексті слушно підкреслено, що втілення державної влади в діяльність органів держави відбувається через функціонування державно-владного механізму [7, с.73]. Частиною останнього є адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави. І тому, враховуючи дію принципу верховенства права, цілком доречно вести мову про те, що визначення структури досліджуваного нами механізму пов'язується зі встановленням структури механізму правового регулювання. Щодо нього, то С.С. Алексєєвим вказано, що механізм правового регулювання представляє собою узяті в єдності систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини, а до його складу ним включено норми права, юридичні факти і акти застосування права, правовідносини, акти реалізації прав і обов'язків [8, с.30]. З наведеного можна відмітити, що будь-який видовий механізм, по-перше, є проявом загального правового механізму, який забезпечує реалізацію державного управління, по-друге, виступає як система правових засобів, що здійснюють вплив на суспільні відносини.

Що ж стосується механізму адміністративно-правового регулювання, то його функціонування пов'язано із впорядкуванням суспільних відносин, які виникають у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів [9, с.891 за допомогою норм адміністративного права. А він сам, виступаючи різновидом механізму правового регулювання, має подібну до базового явища структуру, зокрема такий висновок можна зробити із аналізу фахової літератури (адміністративно-

правові норми, нормативні акти в сфері адміністративного права, адміністративно-правові відносини тощо) [10, с.14–17]. А його істотною особливістю буде те, що адміністративно-правове регулювання як прояв державного управління, здійснюється за допомогою системи особливого виду органів - органів державного управління [10, с.59]. Те, що галузеві механізми, що стосуються реалізації функцій держави є управлінськими за своєю сутністю, відмічено А.В. Халецьким, який вказує, що функції механізму забезпечення економічної безпеки є специфічними за предметом, змістом і засобами забезпечення цілісними управлінськими діями держави [11, с.12].

Якщо узагальнити наведене з приводу характеристики поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави», то можна виділити низку характерних його ознак, до числа яких віднесемо: походження від держави та обумовленість необхідністю реалізації її функцій по державному управлінню, зокрема, економічною сферою; характеристика як засобу реалізації державної влади, що визначає управлінську спрямованість самого механізму; реалізація завдяки діяльності уповноважених державних органів; існування у вигляді взаємопов'язаної системи засобів, які мають правову форму опосередкування; спрямованість на упорядкування суспільних відносин в економічній сфері; наявність об'єкту забезпечення (управління), яким виступає економічна безпека як окреме явище буття суспільства та існування держави.

Як узагальнення вказаних рис можемо відмітити, що під адміністративно-правовим механізмом забезпечення економічної безпеки держави доцільно розуміти взаємопов'язану систему правових засобів здійснення державного управління економічною сферою держави, які спрямовані на врегулювання (упорядкування) суспільних відносин, що виникають з приводу забезпечення економічної безпеки держави, здійснення яких покладено на уповноважені державні органи.

Отже, ще раз відмітимо, що за своєю сут-

ністю досліджуваний нами механізм є сукупністю правових засобів впливу на суспільні відносини. До їх складу, як показує проведене нами узагальнення точок зору науковців відносять такі явища, як: норми права, нормативні акти, юридичні факти й акти застосування права, правовідносини, акти реалізації прав і обов'язків, суб'єктів та об'єктів впливу, принципи та інструменти, методи регулювання, діяльність, спрямовану на забезпечення економічної безпеки та процедури та алгоритми її реалізації, а також техніки і технології управління; організаційні структури і управлінський персонал; відповідне забезпечення (політичне, правове та інформаційне) [8, с.30; 10, с.14–17; 13, с.10, 14; 4, с.14, 28].

Але якщо проаналізувати зміст і значення кожного з наведених явищ, які, на думку відповідних вчених, входять до складу досліджуваного нами механізму, то можна відмітити, що не всі із вказаних явищ справді слід відносити до елементів цього механізму. Наприклад, іде стосується суб'єктів, адже саме вони застосовують цей механізм, а доцільність включення об'єкту викликає сумнів, бо саме щодо нього і застосовується цей механізм. Вказівка на діяльність по забезпеченню економічної безпеки є зайвою, бо вона характеризує спосіб практичного застосування механізму. Включення до його складу правовідносин є доволі суперечливим, хоча б з тих міркувань, що механізм як раз і впорядковує ці відносини, він щодо них спрямований, а тому навряд чи об'єкт упорядкуванням може сам себе упорядковувати.

Тому є всі підстави вказати на те, що лише ті з елементів, які за своєю спрямованістю та значенням здатні виконувати роль засобів впливу на певний об'єкт з метою забезпечення належного етапу його існування варто включати до складу адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави. Такими є: норми права та нормативні акти; юридичні факти; акти застосування права, реалізації прав і обов'язків; принципи та інструменти, методи регулювання, а також процедури і алгоритми реалізації

діяльності, включаючи техніки і технології управління; відповідне забезпечення (політичне, правове та інформаційне тощо), і саме ця сукупність явищ здатна забезпечити цілеспрямований та системний вплив на відповідні відносини в сфері економіки з метою приведення її до такого стану, який характеризується як стан економічної безпеки.

В контексті нашого дослідження звернемо увагу на те, що наведена сукупність елементів адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави є неоднорідною за формою прояву, характером існування, природою походження та роллю в цьому механізмі. На цій підставі слід вести мову про те, що з наукової та практичної точок зору доцільно провести виділення поряд із змістом цього механізму (сукупність елементів) його структури (певних взаємопов'язаних блоків цих елементів). Такий підхід забезпечить можливість погляду на механізм забезпечення економічної безпеки як цілісне та системно організоване явище, що виступає частиною державного механізму, а також є засобом здійснення державного управління в економічній сфері, який носить системний та комплексний характер та здатний забезпечити стабільність економічної сфери.

В цьому контексті відмітимо точку зору О.С. Саєнко, який відмічає, що в основі системи зміцнення економічної безпеки країни лежить відповідний їй механізм, який складається із взаємопов'язаних та взаємодіючих складових: нормативно-правових; інституційно-організаційних; кадрових; інформаційно-аналітичних [15, с.10, 12]. Якщо дещо уточнити структуру, запропоновану О.С. Саєнком, враховуючи вище отримані результати, то до структури адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави доцільно включити такі блоки з наступним змістом: нормативно-правовий (сукупність норм права та нормативно-правових актів, юридичні факти); інституційно-організаційний (система уповноважених органів управління в сфері забезпечення економічної безпеки); процедурно-функціональний (принципи

пи та інструменти, методи регулювання, а також процедури і алгоритми реалізації діяльності по забезпеченню економічної безпеки, включаючи техніки і технології управління); забезпечувальний (кадрове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення); інформаційно-аналітичний (аналіз стану розвитку та існування об'єкта забезпечення). При такому підході ми отримуємо відповідну функціональну, організаційну та правову єдність, яка втілюється в цьому різновиді механізму правового регулювання, де єдність забезпечується спільною правовою основою механізму та єдиною природою його організаційної структури.

Отже, враховуючи наведене щодо змісту та структури адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави, можна навести такі висновки:

– цей механізм включає дві взаємопов'язані підсистеми (підсистема елементів - засобів впорядкування суспільних відносин, а також підсистема його структури), які в своїй сукупності і утворюють вказаний механізм;

– він сприяє реалізації державно-владних повноважень і функцій держави в сфері забезпечення економічної безпеки і постає у вигляді цілісного системно-організованого засобу впливу на економічну сферу, де об'єктом впливу з боку цього механізму слід визнати правовідносин в сфері економіки в частині забезпечення її безпеки;

– на визначення змісту та особливостей цього механізму впливають об'єкт забезпечення, яким виступають правовідносини в сфері економіки, а також характер та специфіка здійснення економічної функції держави (централізоване або децентралізоване управління економікою, втручання держави у її розвиток або забезпечення функціонування економіки за законами ринку).

Таким чином, системний погляд на механізм адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави розкриває ті форми в яких відбувається державне управління національною економікою. Виходячи з цього» необхідно визнати, що пі-

двищення ефективності дії цього механізму може бути здійснено лише за умови подальшого вдосконалення окремих його підсистем (блоків) та елементів, що входять до їх складу. Особливо це відноситься до вдосконалення засобів впорядкування суспільних відносин в цій сфері (процедурно-функціональний блок), так і вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності уповноважених органів державної влади (інституційно-організаційний блок).

Саме тому подальші наукові дослідження, які стосуються вдосконалення адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки держави, повинні бути спрямовані на уточнення адміністративно-правових форм діяльності щодо реалізації юридичних засобів, які входять до складу цього механізму, а також на виявлення особливостей його застосування щодо окремих напрямків реалізації економічної функції держави (об'єктів забезпечення), а також встановлення специфіки участі в цій діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малиновський В. Я. Державне управління : навчальний посібник / В. Я. Малиновський. – Луцьк : Вежа, 2000. – 558 с.
2. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
3. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук. О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с
4. Ткачова Н. М. Механізми державного регулювання економічної безпеки регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Н. М. Ткачова. – Запоріжжя, 2009. – 40 с.
5. Томашкова К. Т. Механізм державного управління економічною безпекою особистості : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Ме-

ханізми державного управління» / К. Т. Томашкова. – Донецьк, 2009. – 20 с.

6. Котковський В. Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державною управління» / В. Р. Котковський. – Запоріжжя, 2007. – 20 с.

7. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.

8. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1966. – 483 с.

9. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Вид-во «Юридична думка», 2004. – 584 с.

10. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Одеса : Юрид. л-ра, 2002. – 312 с.

11. Халецький А. В. Державний механізм попередження економічної злочинності в забезпеченні національної безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми дер-

жавного управління» / А. В. Халецький. – Донецьк, 2008. – 20 с.

12. Коршунова Г. С. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: методологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Г. С. Коршунова. – Донецьк, 2009. – 20 с.

13. Половян О. В. Механізм забезпечення економіко-екологічної безпеки господарських систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. В. Половян. – Донецьк, 2005. – 20 с.

14. Кошембар Л. О. Механізм удосконалення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання на основі оптимізації оподаткування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / Л. О. Кошембар. – К., 2009. – 21 с.

15. Саєнко О. С. Зміцнення економічної безпеки як чинник ефективного функціонування економічної системи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О. С. Саєнко. – О., 2010. – 20 с.

Присяжнюк А. Й. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави / А. Й. Присяжнюк // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 808–813 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/1Prisajbd.pdf>

Наведено теоретичне обґрунтування змісту та структури адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави.

Присяжнюк А.Й. Административно-правовой механизм обеспечения экономической безопасности государства

Приведено теоретическое обоснование содержания и структуры административно-правового механизма обеспечения экономической безопасности государства.

Prisajzjnk A.Ji. Administratively-Legal Mechanism Maintenance of Economic Safety of the State

The theoretical justification is given the content and structure of administrative and legal mechanism for ensuring the economic security of the State.